

บทที่ 7

สรุปผลการวิจัย การอภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง การศึกษาพัฒนาการของบทบาทสตรีในการศึกษาระดับอุดมศึกษาไทย ผู้วิจัยได้สรุปผลการวิจัยโดยแบ่งออกเป็น วัตถุประสงค์ของการวิจัย ขอบเขตของการวิจัย ประชากรที่ใช้ในการวิจัย วิธีดำเนินการวิจัย สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ ดังต่อไปนี้

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อศึกษาพัฒนาการของบทบาทสตรี ด้านผู้เรียน ด้านผู้สอนและด้านผู้บริหารในการศึกษาระดับอุดมศึกษาไทย

ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยเรื่อง การศึกษาพัฒนาการของบทบาทสตรีในการศึกษาระดับอุดมศึกษาไทยได้กำหนดขอบเขตการวิจัยไว้ดังนี้ คือ

1. การวิจัยนี้เป็นการศึกษาพัฒนาการของบทบาทสตรีในการศึกษาระดับอุดมศึกษาไทย ตั้งแต่อิทธิพลจากประเทศตะวันตกเข้ามาในประเทศไทย(พ.ศ.2399)จนถึงปัจจุบัน(พ.ศ.2549) โดยแบ่งช่วงระยะเวลาตามเหตุการณ์ ดังนี้

ช่วงที่หนึ่ง สตรีไทยยุคก้าวสู่ระบบการศึกษา (พ.ศ.2399-พ.ศ.2440)

ช่วงที่สอง สตรีไทยยุคแผนการศึกษาฉบับแรก (พ.ศ.2441-พ.ศ.2474)

ช่วงที่สาม สตรีไทยยุครัฐธรรมนูญกำหนดสิทธิเท่าเทียมกัน (พ.ศ.2475-พ.ศ.2517)

ช่วงที่สี่ สตรีไทยยุคกระแสสตรีสากล (พ.ศ.2518-พ.ศ.2549)

2. การวิจัยนี้มุ่งศึกษาพัฒนาการของบทบาทสตรีด้านผู้เรียน ด้านผู้สอน และด้านผู้บริหารในการศึกษาระดับอุดมศึกษาไทย และศึกษาริบท ด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคม ด้านการเมืองและการบริหาร ด้านวัฒนธรรม และด้านการศึกษา ที่มีต่อบทบาทสตรีในการศึกษาระดับอุดมศึกษาไทย

3. การวิจัยนี้เป็นการศึกษาย้อนอดีตตั้งแต่ปีพ.ศ.2399 ถึงพ.ศ.2549 เป็นระยะเวลา150 ปี โดยเน้นการศึกษาข้อมูลจากเอกสารเป็นหลัก ซึ่งศึกษาเอกสารที่ปรากฏและเปิดเผยได้และเสริมด้วยการสอบถามบุคคลร่วมสมัยที่เกี่ยวข้องเพิ่มเติม จากบุคคลที่สามารถให้ข้อมูลได้

ประชากรที่ใช้ในการวิจัย

ประชากรที่ใช้ในการวิจัยประกอบด้วย เอกสารและบุคคลที่มีความเกี่ยวข้องกับบทบาทสตรีในการศึกษาระดับสถาบันอุดมศึกษาไทยและบริบทที่มีต่อบทบาทสตรีในการศึกษาระดับอุดมศึกษาไทย ในช่วงระยะเวลาตั้งแต่ พ.ศ.2399-2549 ดังนี้คือ

1. เอกสาร ประกอบด้วยเอกสารชั้นต้นและเอกสารชั้นรอง ได้แก่ พระบรมราชโองบาท พระราชกระแส พระราชดำรัส เอกสารส่วนพระองค์ เอกสารส่วนบุคคล อัดตชีวประวัติ พระราชบัญญัติ พระราชกฤษฎีกา ระเบียบข้อบังคับ ประกาศคำสั่ง จดหมายเหตุ ชีวประวัติ หนังสือพิมพ์ หนังสือ บทความ วารสาร รายงาน สถิติต่างๆ บันทึกรายงานประจำปี งานวิจัย วิทยานิพนธ์

2. บุคคล ที่มีความเกี่ยวข้องกับบทบาทสตรีในการศึกษาระดับอุดมศึกษาไทย และบริบทที่มีต่อบทบาทสตรีในการศึกษาระดับอุดมศึกษาไทย ได้แก่

2.1 บุคคลที่ปรากฏในเอกสารหรือบุคคลที่กล่าวอ้างถึงในเอกสาร หรือ

2.2 บุคคลที่มีผลงานทางวิชาการหรือศึกษาเกี่ยวกับบทบาทสตรีไทยและการศึกษา หรือ

2.3 บุคคลที่เป็นผู้สอน หรือผู้บริหารในระดับอุดมศึกษา

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้ดำเนินการวิจัย ดังต่อไปนี้

1. ศึกษาวิวัฒนาการของบทบาทสตรีด้านผู้เรียน ด้านผู้สอน และด้านผู้บริหารในการศึกษาระดับอุดมศึกษาไทย และศึกษาบริบทด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคม ด้านการเมืองและการบริหาร ด้านวัฒนธรรม และด้านการศึกษาที่มีต่อบทบาทสตรีในการศึกษาระดับอุดมศึกษาไทยตั้งแต่ พ.ศ.2399-พ.ศ.2549 โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1.1 การศึกษาเอกสาร (Documentary Study)

1.1.1 สร้างแบบบันทึกข้อมูล

ผู้วิจัยสร้างแบบบันทึกข้อมูลเบื้องต้นดังปรากฏอยู่ใน ภาคผนวก ข เพื่อการบันทึกและจัดระบบสาระสำคัญด้วยมือ ก่อนนำไปบันทึกลงคอมพิวเตอร์ด้วยโปรแกรม Microsoft Word 2003 เพื่อสะดวกในการจัดเก็บและสืบค้นข้อมูล

1.1.2 สืบค้นเอกสาร

ผู้วิจัยสำรวจแหล่งจัดเก็บเอกสารชั้นต้น เอกสารชั้นรองที่เกี่ยวกับบทบาทสตรีและบริบทที่มีต่อบทบาทสตรีในการศึกษาระดับอุดมศึกษาไทย เพื่อทราบแหล่งจัดเก็บเอกสารและวางแนวทางการดำเนินการสืบค้นข้อมูล ก่อนไปสืบค้นเอกสารชั้นต้นและเอกสารชั้นรอง

1.1.3 ประเมินค่าเอกสาร

ผู้วิจัยทำการประเมินค่าเอกสารที่เกี่ยวกับบทบาทสตรีในการศึกษาระดับอุดมศึกษาไทย และบริบทที่มีต่อบทบาทสตรีในการศึกษาระดับอุดมศึกษาไทย โดยวิธีการอ่านสกัดประเด็นเฉพาะส่วนตามกรอบแนวคิดการวิจัยและขอบเขตการวิจัย เพื่อประเมินค่าความแท้ (Reliability)

และค่าความเที่ยง (Validity) ตามเกณฑ์การประเมินเพื่อคัดเลือกเอกสารที่กำหนดไว้ในภาคผนวก ก ทำให้ได้เอกสารที่ใช้ในการวิเคราะห์สาระ

1.1.4 วิเคราะห์สาระ

ผู้วิจัยอ่านสกัดประเด็นเฉพาะข้อมูลตามกรอบแนวคิดการวิจัยและขอบเขตการวิจัย แล้วบันทึกลงในแบบบันทึกข้อมูลตามแบบบันทึกข้อมูลที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นดังปรากฏใน ภาคผนวก ข โดยตีความ วิเคราะห์ สังเคราะห์เนื้อหา และเขียนสรุปให้ได้สาระสำคัญที่เป็นบทบาทสตรีในการศึกษาระดับอุดมศึกษาไทย ในระยะเวลาปีพ.ศ.2399 – พ.ศ.2549 ดังกรอบแนวคิดต่อไปนี้

1. ด้านผู้เรียน ได้แก่ บทบาทด้านการเรียน บทบาทด้านกิจกรรมนิสิตนักศึกษา และบทบาทด้านการช่วยเหลือสังคมภายนอก

2. ด้านผู้สอน ได้แก่ บทบาทด้านวิชาการ และ บทบาทด้านสังคม

3. ด้านผู้บริหาร ได้แก่ บทบาทด้านการบริหารจัดการ

และ บริบทที่มีต่อบทบาทสตรีในการศึกษาระดับอุดมศึกษาไทยในระยะเวลาปีพ.ศ.2399 – พ.ศ.2549 ได้แก่ ด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคม ด้านการเมืองและการบริหาร ด้านวัฒนธรรม และด้านการศึกษา โดยแบ่งยุค 4 ยุคตามกรอบแนวคิดการวิจัยและขอบเขตการวิจัย ได้แก่

ช่วงที่หนึ่ง สตรีไทยยุคก้าวสู่ระบบการศึกษา (พ.ศ.2399-พ.ศ.2440)

ช่วงที่สอง สตรีไทยยุคแผนการศึกษาฉบับแรก (พ.ศ.2441-พ.ศ.2474)

ช่วงที่สาม สตรีไทยยุครัฐธรรมนูญกำหนดสิทธิเท่าเทียมกัน(พ.ศ.2475-พ.ศ.2517)

ช่วงที่สี่ สตรีไทยยุคกระแสสตรีสากล (พ.ศ.2518-พ.ศ.2549)

1.1.5 ลงรหัสและจัดหมวดหมู่สาระสำคัญ

ผู้วิจัยทำการกำหนดรหัสเอกสารประกอบด้วยแหล่งที่มา ยุค ผู้แต่ง ลำดับเอกสาร ประเภทเอกสาร และจัดหมวดหมู่สาระสำคัญที่เป็นบทบาทสตรีและบริบทที่มีต่อบทบาทสตรีในการศึกษาระดับอุดมศึกษาไทย ตามกรอบแนวคิดและบันทึกด้วยคอมพิวเตอร์ ทำให้ได้สาระสำคัญที่จัดหมวดหมู่ของบทบาทสตรีและบริบทที่มีต่อบทบาทสตรีในการศึกษาระดับอุดมศึกษาไทย ดังตัวอย่างในภาคผนวก ข

1.1.6 ตรวจสอบความถูกต้องครั้งที่ 1

ผู้วิจัยนำสาระสำคัญที่จัดหมวดหมู่แล้วไปปรึกษาขอความเห็นจากอาจารย์ที่ปรึกษา 2 ท่าน เพื่อตรวจสอบว่ามีความถูกต้องของเนื้อหา มีความสอดคล้องของสาระสำคัญและมีความชัดเจนหรือไม่ อย่างไร โดยนำข้อวิพากษ์วิจารณ์และข้อเสนอแนะจากอาจารย์ที่ปรึกษามาปรับปรุงแก้ไข รวมทั้งนำข้อความคิดเห็นมากำหนดแนวคำถามในการสอบถามเพิ่มเติมผู้ที่เกี่ยวข้องกับบทบาทสตรีในการศึกษาระดับอุดมศึกษาไทย

1.2 การศึกษาเชิงบุคคลจากประวัติศาสตร์การบอกเล่า (Oral history)

1.2.1 สอบถามผู้ที่เกี่ยวข้องกับบทบาทสตรีในการศึกษาระดับอุดมศึกษาไทย

ผู้วิจัยนำแนวคำถามไปทำการเก็บข้อมูลเชิงประวัติศาสตร์จากการบอกเล่าด้วยวิธีการสอบถามอย่างไม่เป็นทางการและใช้คำถามปลายเปิด ไปสอบถามเพิ่มเติมข้อมูลที่ขาดหายไป หรือยังไม่กระจ่างในข้อมูลที่บันทึกไว้กับผู้ที่เกี่ยวข้องกับบทบาทสตรีในการศึกษาระดับอุดมศึกษาไทย ได้แก่ บุคคลที่ปรากฏในเอกสารหรือบุคคลที่กล่าวอ้างถึงในเอกสาร หรือ บุคคลที่มีผลงานทางวิชาการหรือศึกษาเกี่ยวกับบทบาทสตรีและการศึกษา หรือบุคคลที่เป็นผู้สอนหรือผู้บริหารในระดับอุดมศึกษา

ผู้วิจัยนำข้อมูลจากการสอบถามนี้มาเพิ่มเติมในสาระสำคัญ เพื่อให้ได้สาระสำคัญที่สรุปใหม่ของบทบาทสตรีในการศึกษาระดับอุดมศึกษาไทยและบริบทที่มีต่อบทบาทสตรีในการศึกษาระดับอุดมศึกษาไทย

1.2.2 ตรวจสอบความถูกต้องครั้งที่ 2

ผู้วิจัยนำสาระสำคัญไปปรึกษาอาจารย์ที่ปรึกษาก่อนนำไปขอความคิดเห็นจากผู้ทรงคุณวุฒิ 3 ท่านตามเกณฑ์การคัดเลือกผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อตรวจสอบความถูกต้องของผลการวิเคราะห์สาระและความสอดคล้องตามกรอบแนวคิดการวิจัยและขอบเขตการวิจัยของบทบาทสตรีในการศึกษาระดับอุดมศึกษาไทยและนำข้อวิพากษ์วิจารณ์จากผู้ทรงคุณวุฒิมาปรับปรุงแก้ไข

เชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างบทบาทสตรีในการศึกษาระดับอุดมศึกษาไทย กับบริบทที่มีต่อบทบาทสตรีในการศึกษาระดับอุดมศึกษาไทย โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

2.1. ผู้วิจัยจัดระบบกับสาระสำคัญโดยจำแนกประเด็น จัดกลุ่ม ลดทอนข้อมูล เรียงลำดับเวลา ให้นำหนัก และเชื่อมโยงความสัมพันธ์ เพื่อให้เกิดความชัดเจนของข้อมูลและได้ข้อสรุปใหม่แยกตามกรอบแนวคิดและยุค โดยใช้ตารางแสดงความสัมพันธ์ระหว่างบทบาทสตรีในการศึกษาระดับอุดมศึกษาไทยกับบริบทที่มีต่อบทบาทสตรีในการศึกษาระดับอุดมศึกษาไทย เป็นกรอบในการเชื่อมโยงความสัมพันธ์และอธิบายการเชื่อมโยงความสัมพันธ์

2.2 ตรวจสอบความถูกต้องครั้งที่ 3 ผู้วิจัยนำสาระสำคัญไปปรึกษาขอความคิดเห็นจากอาจารย์ที่ปรึกษา 2 ท่าน เพื่อตรวจสอบความถูกต้องและความเชื่อมโยงความสัมพันธ์ของบทบาทสตรีในการศึกษาระดับอุดมศึกษาไทยและบริบทที่มีต่อบทบาทสตรีในการศึกษาระดับอุดมศึกษาไทย

สรุปผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง การศึกษาวิวัฒนาการของบทบาทสตรีในการศึกษาระดับอุดมศึกษาไทย
สรุปผลและนำเสนอ ดังนี้

ตอนที่ 1 บริบทที่มีต่อบทบาทสตรีในการศึกษาระดับอุดมศึกษาไทยในแต่ละช่วงเวลา

ตอนที่ 2 วิวัฒนาการของบทบาทสตรีในการศึกษาระดับอุดมศึกษาไทยในแต่ละช่วงเวลา

ตอนที่ 3 เชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างบริบทที่มีต่อบทบาทสตรีในการศึกษา

ระดับอุดมศึกษาไทย กับบทบาทสตรีในการศึกษาระดับอุดมศึกษาไทย

ตอนที่ 1 สรุปบริบทที่มีต่อบทบาทสตรีในการศึกษาระดับอุดมศึกษาไทยในแต่ละช่วงเวลา

แบ่งระยะเวลาตามเหตุการณ์ ดังนี้

ช่วงที่หนึ่ง สตรีไทยยุคก้าวสู่ระบบการศึกษา (พ.ศ.2399-พ.ศ.2440)

ช่วงที่สอง สตรีไทยยุคแผนการศึกษาฉบับแรก (พ.ศ.2441-พ.ศ.2474)

ช่วงที่สาม สตรีไทยยุครัฐธรรมนูญกำหนดสิทธิเท่าเทียมกัน (พ.ศ.2475-พ.ศ.2517)

ช่วงที่สี่ สตรีไทยยุคกระแสสตรีสากล (พ.ศ.2518-พ.ศ.2549)

บริบทที่มีต่อบทบาทสตรีในการศึกษาระดับอุดมศึกษาไทยในแต่ละช่วงเวลา พบว่า

1.1 ด้านเศรษฐกิจ

1.1.1 การวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ

ช่วงที่หนึ่ง ไม่มีแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ

ช่วงที่สอง ไม่มีแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ

ช่วงที่สาม แผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติ ฉบับที่ 1 และฉบับที่ 2 ไม่มี

นโยบายใดๆเกี่ยวกับสตรีเลย แผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติ ฉบับที่ 3 มีการบรรจุประเด็นสตรีเป็นครั้งแรก

บทบาทของสตรียังอยู่ในฐานะที่ด้อยกว่าผู้ชาย ในด้านการเมือง การบริหาร กฎหมาย ด้านเศรษฐกิจ และด้านการศึกษา

ช่วงที่สี่ แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 4 เป็นช่วงที่มีกระแสของทศวรรษสตรีสากล ให้ความสำคัญกับการพัฒนาสตรี ได้รับการบรรจุไว้ภายใต้นโยบายการพัฒนาสังคม

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 5 มีการกำหนดเป้าหมายและมาตรการการพัฒนาสตรีอย่างเป็นทางการเป็นรูปธรรมและชัดเจน

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 6 นโยบายและแผนพัฒนา
สตรีถูกแยกออกเป็นแผนเฉพาะแนบท้าย

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 7 ประเด็นสตรีไม่มีอะไร
แตกต่างจาก แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 6

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 เน้นการพัฒนาศักยภาพ
สตรี

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9 รัฐธรรมนูญ.ศ.2540
ได้ประกันสิทธิความเสมอภาคระหว่างชายหญิง

1.1.2 สภาวะเศรษฐกิจ

ช่วงที่หนึ่ง สภาวะเศรษฐกิจมีความอุดมสมบูรณ์ เศรษฐกิจเพื่อยังชีพ
เงินตรายังไม่เข้ามามีอิทธิพลต่อสังคม

ช่วงที่สอง สภาวะเศรษฐกิจค่อนข้างดี เศรษฐกิจทางการค้า เศรษฐกิจ
เงินตรา มีการว่าจ้างแรงงาน โดยได้รับค่าตอบแทน ข้าราชการเริ่มมีเงินเดือนประจำ

ช่วงที่สาม สภาวะเศรษฐกิจตกต่ำ เศรษฐกิจแบบเกษตรกรรม เศรษฐกิจ
ส่งออก เน้นการส่งเสริมการลงทุนอุตสาหกรรม

ช่วงที่สี่ สภาวะเศรษฐกิจขยายตัว เศรษฐกิจนานาชาติ กระแสโลกาภิวัตน์
นำไปสู่การค้าเสรี เกิดวิกฤตเศรษฐกิจที่รุนแรงที่สุดในปีพ.ศ.2540

1.2 ด้านสังคม

1.2.1 อิทธิพลของชาวต่างประเทศ

ช่วงที่หนึ่ง ในสมัยรัชกาลที่ 4 ฝรั่งเศสและอังกฤษเข้ามาเผยแพร่ศาสนา
แต่นำเหตุผลการค้าเมืองขึ้นมาด้วย รอค้นจากการเป็นเมืองขึ้น

ช่วงที่สอง ในสมัยรัชกาลที่ 5 ประเทศไทยถูกคุกคามจากมหาอำนาจ
จักรวรรดินิยมตะวันตก วิธีการแก้ไข คือ เกิดแนวคิดการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการปกครอง

ช่วงที่สาม สหรัฐอเมริกากลายเป็นประเทศมหาอำนาจและเป็นผู้นำใน
ระบบทุนนิยม เข้ามาแทรกแซงทางอุดมการณ์และวิชาการ ส่งผลกระทบต่อสภาพสังคมและ
เศรษฐกิจของไทยอย่างมาก

ช่วงที่สี่ กระแสโลกาภิวัตน์ทำให้ประเทศเชื่อมต่อกันหมดอเมริกาเข้า
มาในรูปแบบการครอบครองเศรษฐกิจแทนการค้าอาณานิคม

1.2.2 การพัฒนาประเทศให้ทันสมัย

ช่วงที่หนึ่ง อารยธรรมตะวันตกแผ่ขยายอย่างรวดเร็ว รัชกาลที่ 4 ทรงทำสนธิสัญญาเบาว์ริงกับอังกฤษ ทำให้จำเป็นต้องปรับปรุงประเทศให้ทันสมัย

ช่วงที่สอง มีการปฏิรูปประเทศครั้งใหญ่ตามแบบตะวันตกในทุกด้าน ตั้งแต่ระดับพื้นฐานของสังคมจนระดับสูงสุด ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงสภาพสังคมไทยอย่างมากมาย

ช่วงที่สาม ผลของการพัฒนาประเทศให้ทันสมัย ภายใต้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 1-3 ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลง กล่าวคืออุตสาหกรรมขยายตัวเงินตราต่างประเทศเข้าประเทศมากขึ้น มีการส่งสินค้าเข้ามาเพิ่มขึ้น ไทยเสียเปรียบดุลการค้า จนเป็นเหตุทำให้เกิดเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516

ช่วงที่สี่ การพัฒนาประเทศให้ทันสมัยส่งผลให้เกิดการเจริญเติบโตด้านเศรษฐกิจ มีการขยายตัวทางด้านรายได้ประชาชาติ เกิดช่องว่างระหว่างคนรวยและคนจน

1.2.3 โครงสร้างประชากร

ช่วงที่หนึ่ง จำนวนประชากรประมาณ 5 ล้านคน(พ.ศ.2365)มีจำนวนน้อยเมื่อเทียบกับพื้นที่

ช่วงที่สอง จำนวนประชากรประมาณ 5 ล้านคน(พ.ศ.2372)

ช่วงที่สาม จำนวนประชากรประมาณ 17.4 ล้านคน(พ.ศ.2490) 25 ล้านคน(พ.ศ.2503) 32.6 ล้านคน(พ.ศ.2510) 35 ล้านคน(พ.ศ.2513)

ช่วงที่สี่ จำนวนประชากรประมาณ 62.9 ล้านคน(พ.ศ.2544) 64.1 ล้านคน(พ.ศ.2546) 65.2 ล้านคน(พ.ศ.2548)

โครงสร้างประชากร ประชากรผู้สูงอายุเพิ่มมากขึ้น สองในสามของสตรีเป็นผู้ดูแลผู้สูงอายุ

1.2.4 โครงสร้างของครอบครัว

ช่วงที่หนึ่ง ลักษณะครอบครัวเป็นครอบครัวขยาย สภาพชีวิตความเป็นอยู่ของสตรีสามัญชนทั่วไป ประกอบอาชีพเกษตรกรรม ยามว่างทำงานภายในครอบครัว

ช่วงที่สอง ลักษณะครอบครัวเป็นครอบครัวขยาย ประกอบอาชีพเกษตรกรรม สภาพชีวิตและความเป็นอยู่ของสตรีมีความแตกต่างกับชาย

ช่วงที่สาม ลักษณะครอบครัวเป็นครอบครัวขยาย ครอบครัวให้ความสำคัญแก่ลูกชายมากกว่าลูกสาว โดยเฉพาะโอกาสทางการศึกษา

ช่วงที่สี่ ลักษณะครอบครัวเป็นครอบครัวเดี่ยว ซึ่งมีลักษณะเหมือนครอบครัวอเมริกันสมัยใหม่

1.2.5 ความต้องการและค่านิยมทางการศึกษา

ช่วงที่หนึ่ง สตรีสามัญชนไม่ได้รับการศึกษา สตรีชั้นสูงได้รับการศึกษาในพระบรมมหาราชวังเช่นเดียวกับเจ้านายฝ่ายชาย ชายสามัญได้รับการศึกษาที่วัด

ช่วงที่สอง สตรียังไม่ได้รับการศึกษาเพราะความเชื่อของสังคมและวัฒนธรรมที่ถือว่าผู้ชายเป็นหัวหน้าครอบครัว จำเป็นต้องศึกษาเล่าเรียน สตรีไม่จำเป็นต้องศึกษาเพราะมีความรับผิดชอบงานภายในบ้าน

ช่วงที่สาม ครอบครัวไทยให้โอกาสทางการศึกษาแก่ลูกชายมากกว่าลูกสาว เพราะเป็นผู้สืบสกุล ในบางกรณีตัดโอกาสความก้าวหน้าในชีวิตของลูกสาวเพื่อสนับสนุนลูกชาย

ช่วงที่สี่ เมื่อจบการศึกษาภาคบังคับแล้ว ครอบครัวที่มีทุนทรัพย์น้อยมักจะให้บุตรหญิงเลิกเรียน เพื่อหารายได้ส่งพี่ชายหรือน้องชายให้ได้เรียนสูงขึ้นไป

1.2.6 บทบาทของสตรีในสังคมไทย

ช่วงที่หนึ่ง สตรีมีบทบาทและสถานภาพด้อยกว่าผู้ชาย ผู้หญิงถือเป็นสมบัติของผู้ชาย

ช่วงที่สอง การเลิกทาสทำให้ราษฎรทุกคนชั้นมีสถานภาพเท่าเทียมกันหมด จึงทำให้สตรีไม่ถูกจำหน่ายหรือนำไปขายอีกต่อไป

ช่วงที่สาม รัฐธรรมนูญกำหนดสิทธิเท่าเทียมกันระหว่างชายและหญิง

ช่วงที่สี่ บทบาทสตรีได้รับการยอมรับในสังคมไทยมากขึ้น ทั้งด้านการศึกษา ด้านเศรษฐกิจ การมีส่วนร่วมทางการเมือง และทางกฎหมาย

1.3 ด้านการเมืองและการบริหาร

1.3.1 รัฐธรรมนูญ

ช่วงที่หนึ่ง ยังไม่มีรัฐธรรมนูญ

ช่วงที่สอง ยังไม่มีรัฐธรรมนูญ

ช่วงที่สาม รัฐธรรมนูญ พ.ศ.2475 กำหนดว่า ชายหญิงมีสิทธิเท่าเทียมกันทั้งทางเศรษฐกิจ การศึกษา และอาชีพ

รัฐธรรมนูญ พ.ศ.2517 มีการแก้ไขกฎหมาย 3 เรื่อง คือ กฎหมายครอบครัว กฎหมายลักษณะปกครองท้องที่ และกฎหมายที่ให้โอกาสสตรีในการเข้ารับราชการ

ช่วงที่สี่ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยพ.ศ.2540 บัญญัติสิทธิไว้ 3 ประการ คือ สิทธิมนุษยชน สิทธิในการศึกษา สิทธิในการมีส่วนร่วมของประชาชน

1.3.2 ระบบการปกครองและนโยบายของรัฐ

ช่วงที่หนึ่ง เป็นการปกครองแบบนายกับบ่าว มีไพร่หลวง ไพร่สม ไพร่ช่วย และทาส

ช่วงที่สอง ปฏิรูปการปกครองประเทศ เปลี่ยนจากระบบขุนนางมาเป็นระบบข้าราชการ ยกเลิกระบบทาสและไพร่

ช่วงที่สาม ปกครองระบอบประชาธิปไตย

ช่วงที่สี่ ปกครองระบอบประชาธิปไตย

1.4 ด้านวัฒนธรรม

1.4.1 ศาสนา ศิลปะและวัฒนธรรม

ช่วงที่หนึ่ง ศาสนาพุทธมีความเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของคนไทย โดยยึดหลักของพระพุทธศาสนาเป็นข้อกำหนดทางสังคมในการควบคุมความประพฤติของคนในสังคม

ช่วงที่สอง ในสมัยรัชกาลที่ 5 ทรงมุ่งหวังใช้วัดและพระภิกษุสงฆ์เป็นสถานที่เรียนและเป็นครูผู้สอน

ช่วงที่สาม สถาบันศาสนา เป็นสถาบันทางสังคมที่มีหน้าที่อบรมขัดเกลาทางสังคมแก่คนไทย

ช่วงที่สี่ เมื่อระบบการศึกษาเข้าสู่ภาคบังคับแล้ว ยังมีโรงเรียนที่อยู่ในวัดเป็นจำนวนมาก พระภิกษุส่วนหนึ่งก็ยังคงทำหน้าที่สอนศีลธรรมให้แก่เด็กนักเรียนอยู่

1.4.2 วิถีชีวิตความเป็นอยู่

ช่วงที่หนึ่ง เป็นสังคมชนบทเกษตรกรรม อาชีพทำไร่ทำนา คนไทยจะไปร่วมพบปะกันที่วัด วัดเป็นจุดศูนย์กลางเป็นหลักในการดำเนินชีวิต ประชาชนทั่วไปไม่ได้รับการศึกษา

ช่วงที่สอง ยังเป็นสังคมเกษตรกรรม ประชาชนทั่วไปยังมีการศึกษาดำ

ช่วงที่สาม พื้นฐานสังคมเป็นแบบเกษตรกรรม ศตรีมีบทบาทหลักอยู่ในครัวเรือน รับผิดชอบงานภายในบ้าน ผู้ชายมีหน้าที่ติดต่อกับบุคคลภายนอก

ช่วงที่สี่ ในชีวิตประจำวันสตรีรับผิดชอบสามด้านคือผู้ที่ทำงานในครัวเรือน ผู้หารายได้ให้ครอบครัว และยังเป็นผู้ดูแลผู้สูงอายุและเด็กในครอบครัว

1.5 ด้านการศึกษา

ช่วงที่หนึ่ง ระบบการศึกษายังไม่จัดเป็นระบบ สตรีชั้นสูงได้รับการศึกษาในพระบรมมหาราชวัง สตรีสามัญชนไม่ได้รับการศึกษาหรือได้รับการอบรมที่บ้าน ผู้ชายได้ศึกษาเล่าเรียนที่วัด

ช่วงที่สอง เข้าสู่การศึกษาภาคบังคับในโรงเรียน มีการจัดทำโครงการศึกษาซึ่งเป็นแผนการศึกษาฉบับแรก เริ่มมีการศึกษาระดับอุดมศึกษา

ช่วงที่สาม ปรับปรุงแผนการศึกษาชาติ สถาบันอุดมศึกษาขยายตัวทั่วประเทศ

ช่วงที่สี่ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยพ.ศ.2540 กำหนดนโยบายขยายโอกาสทางการศึกษาเพิ่มขึ้น

ตอนที่ 2 วิวัฒนาการของบทบาทสตรีในการศึกษาระดับอุดมศึกษาไทยในแต่ละช่วงเวลา พบว่า

2.1 บทบาทผู้เรียน

ช่วงที่หนึ่ง บทบาทผู้เรียน ด้านการเรียน สตรีชั้นสูงถูกกำหนดให้เล่าเรียนตามแบบแผนที่วางไว้ คือ เรียนอักษรสมัย เรียนภาษาไทย ฝึกหัดกิริยามรรยาท เรียนวิชาการเรือน เรียนรู้ระเบียบวินัยในการเข้าสมาคมของกุลสตรีชั้นสูง เป็นต้น บทบาทผู้เรียน ด้านการเรียนของสตรีในสมัยนั้น ถึงแม้ว่าจะมีบทบาทที่โดดเด่นด้านวรรณคดี การแต่งโคลง ฉันท์ กาพย์ กลอน ก็ได้รับการยกย่องเพียงคำว่า “รจนาได้ดีเท่ากวีชาย”

บทบาทผู้เรียน ด้านกิจกรรมนิสิตนักศึกษา และบทบาทด้านการช่วยเหลือสังคมภายนอก มีบทบาทโดยติดตามผู้สอน ไปเข้าสมาคม ซึ่งผู้สอนมีวัตถุประสงค์เพื่อฝึกหัดกิริยามรรยาทในการเข้าสมาคมและทำความรู้จักกับผู้ที่อยู่ในพระบรมมหาราชวังด้วยกัน

ช่วงที่สอง บทบาทผู้เรียน ด้านการเรียน ในระยะเริ่มเข้ารับการศึกษาในมหาวิทยาลัย สตรีปรับตัวจากประเพณีเก่าที่มีการแบ่งแยกเพศชายและเพศหญิง ไม่ให้มีการคบหาสมาคมกันภายนอกบ้าน หรือแม้กระทั่งในการเข้าชั้นเรียน สตรีใช้เวลาปรับตัวในทั้งในด้านการเรียนและการวางตัวกับเพื่อนต่างเพศ แนวความคิดการแบ่งแยกเพศเป็นเรื่องปกติธรรมดาในสังคมไทย แม้จะไม่มีกฎระเบียบข้อห้ามกำหนดไว้ แต่แสดงให้เห็นว่าค่านิยมความคิดส่งผลต่อการกำหนดบทบาทของสตรี บทบาทด้านการเรียนของสตรีส่วนใหญ่ คือเรียนและปฏิบัติเช่นเดียวกับผู้ชาย แต่นั่งแยกกันระหว่างชายและหญิง แต่การเรียนห้องปฏิบัติการวิทยาศาสตร์จะเรียนรวมกัน ผลการเรียนของสตรีไม่ได้ด้อยกว่าชาย นอกจากนี้สตรียังมีบทบาททำกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการเรียนนอกชั้นเรียน ได้แก่ การไปทัศนศึกษาที่ไปวันเดียวกลับ เพราะไม่ได้รับอนุญาตให้ไปค้างค้างจังหวัด ซึ่งเป็นการยากที่

บิดามารดาจะอนุญาตให้บุตรสาวไปค้างคืนนอกบ้าน แม้ว่าจะไปเป็นกลุ่มก็ตาม การไปทัศนศึกษาเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษานอกสถานที่โดยมีอาจารย์ควบคุมไปด้วย

บทบาทผู้เรียน ด้านกิจกรรมนิสิตนักศึกษา สตรีถูกจำกัดสิทธิไม่ให้เล่นกีฬาพร้อมกับผู้ชาย กีฬาก็เป็นกิจกรรมของผู้ชายเป็นส่วนใหญ่ ในเวลาต่อมาสตรีจึงได้เข้าร่วมแข่งขันกีฬากับผู้ชาย สตรีจึงมีบทบาทการแสดงออกความสามารถด้านกีฬา

บทบาทผู้เรียน ด้านการช่วยเหลือสังคมภายนอก คือสตรีมีบทบาทเพียงมีส่วนร่วมชมร่วมเชียร์การแข่งขันระหว่างทีมฟุตบอลแข่งขันเพื่อเก็บเงินบำรุงอากาศยานสยาม และเก็บเงินบำรุงกองการปราบวัณโรคแห่งสยาม

ช่วงที่สาม บทบาทผู้เรียน ด้านการเรียนของสตรีเท่าเทียมกับชาย และได้รับการยกย่องในด้านสติปัญญามากขึ้น ความสามารถด้านสติปัญญาของสตรีได้รับคะแนนยอดเยี่ยมทุกปี สตรีมีบทบาทโดยทำกิจกรรมร่วมกันเป็นกลุ่ม และทำกิจกรรมนอกเหนือจากชั้นเรียนปกติ คือ การเข้ารับการฝึกยูวารีทุกวันเสาร์ บทบาทด้านการเรียนส่วนใหญ่ด้วยวิธีการเลกเชอร์และการไปค้นคว้าหาข้อมูลนอกสถานที่ มีบทบาทตามลักษณะการจัดการเรียนการสอนของผู้สอนที่สอนตามหลักสูตรที่กำหนด บทบาทสตรีด้านการเรียนไม่มีการแสดงความคิดเห็นที่แตกต่างหรือขัดแย้งกับผู้สอน และไม่มีการค้นคว้าความรู้เพิ่มเติมหรือการทำกิจกรรมร่วมกัน

บทบาทผู้เรียน ด้านกิจกรรมนิสิตนักศึกษาโดยทำกิจกรรมที่แสดงออกทางอารมณ์และปัญญา ทำกิจกรรมที่แสดงออกถึงความรับผิดชอบทั้งภายในและภายนอกสถาบันพร้อมกันไป กิจกรรมภายนอกสถาบันประกอบไปด้วย กิจกรรมกีฬาและบันเทิง กิจกรรมค่ายอาสาพัฒนา กิจกรรมทางปัญญาและกิจกรรมทางสังคม สำหรับกิจกรรมภายในมหาวิทยาลัยเป็นกิจกรรมทางอารมณ์ กิจกรรมกีฬา กิจกรรมบันเทิง รวมทั้งกิจกรรมรับน้อง กิจกรรมด้านขนบธรรมเนียม ประเพณี เทศกาล และวันนักขัตฤกษ์ เป็นกิจกรรมในลักษณะความเพลิดเพลินและสร้างความสามัคคีภายในสถาบัน ในพ.ศ.2475 สตรีในการศึกษาระดับอุดมศึกษา มีบทบาทเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมืองเป็นครั้งแรก โดยร่วมอธิบายประชาธิปไตยให้ประชาชนฟังริมถนน และได้เดินขบวนคัดค้านการเลือกตั้งผู้แทนราษฎรทั่วจังหวัดพระนคร ทำให้รัฐบาลยกเลิกเลือกตั้งแล้วจัดการเลือกตั้งใหม่ พ.ศ.2512 สตรีมีบทบาทร่วมกันรับบริจาคสิ่งของและเงินทองทั่วไปในพระนครเพื่อช่วยเหลือผู้ประสบอุทกภัย พ.ศ.2516 สตรีมีบทบาทผู้นำ มีบทบาทเคียงบ่าเคียงไหล่กับผู้ชายในการเดินขบวนต่อต้านสินค้าญี่ปุ่น อันนำไปสู่เหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 ต่อมาภายหลังจากเกิดเหตุการณ์ 6 ตุลาคม 2519 นิสิตนักศึกษาชายและหญิงใช้เวลาในการศึกษาเพื่อให้งบและออกไปทำงานมากกว่าสนใจทำกิจกรรม

บทบาทผู้เรียน ด้านการช่วยเหลือสังคมภายนอก กิจกรรมด้านพัฒนาสังคมเริ่มขึ้นในรูปแบบของค่ายอาสาสมัคร(พ.ศ.2500) บทบาทของสตรีจะทำหน้าที่รองผู้อำนวยการค่าย ทำหน้าที่ดูแลรับผิดชอบสวัสดิการชาวค่ายและทำหน้าที่ประชาสัมพันธ์

ช่วงที่สี่ บทบาทผู้เรียน ด้านการเรียน สตรีจะแสดงบทบาทผู้เรียน ด้านการเรียนได้ชัดเจนกว่าชาย มีความรับผิดชอบสูงกว่า มีความสนใจและตั้งใจเรียนมากกว่า ความแตกต่างระหว่างเพศเป็นตัวกำหนดการเลือกเรียนสาขาอาชีพ บทบาทผู้เรียน ด้านการเรียน เรียนเป็นหลักตามหลักสูตร และลักษณะการจัดการเรียนการสอนที่ผู้สอนจัดให้ ปฏิบัติกิจกรรมเสริมวิชาที่เรียนตามที่ได้รับมอบหมายงาน วิธีการจัดการเรียนการสอนใช้หลายวิธีผสมกันและจัดกิจกรรมการเรียนการสอนตามเนื้อหาที่หลักสูตรกำหนด

บทบาทผู้เรียน ด้านกิจกรรมนิสิตนักศึกษา สตรีมีบทบาทเข้าร่วมกิจกรรมค่อนข้างน้อย เนื่องจากเวลาเรียนไม่อำนวย และบริบทในสังคมเปลี่ยนแปลงอย่างมาก สตรีมีบทบาททำกิจกรรมนิสิตนักศึกษาโดยเพิ่มกิจกรรมด้านวิชาการ กิจกรรมด้านพัฒนาสังคมมากกว่าเดิม โดยใช้ความคิดสร้างสรรค์และสติปัญญาในการทำกิจกรรม สตรีมีบทบาททำกิจกรรมนอกหลักสูตร โดยเป็นผู้ดำเนินการด้วยตนเองอย่างครบวงจรตั้งแต่ศึกษา วิเคราะห์ วางแผน ปฏิบัติตามแผน ประเมิน และปรับปรุงการทำงาน โดยเน้นการทำงานร่วมกันเป็นทีม ใช้กิจกรรมนอกหลักสูตรเป็นเวทีในการเสริมสร้างถ่ายทอดความรู้ในสาขาที่ตนถนัด สตรีมีบทบาทร่วมทำกิจกรรมกับผู้ชายในทุกบทบาทหน้าที่ สตรีทำกิจกรรมโดยแบ่งเป็นฝ่ายต่างๆ ตามประเภทของกิจกรรมที่ทำ และแบ่งแยกประเภทของกิจกรรมตามเพศ

บทบาทผู้เรียน ด้านการช่วยเหลือสังคมภายนอก สตรีทำกิจกรรมการออกค่ายอาสาพัฒนาชนบท โครงการช่วยเหลือผู้ด้อยโอกาสทางสังคม โดยใช้ความรู้ความสามารถด้านสติปัญญา จัดกิจกรรมตามความถนัดของสาขาที่กำลังศึกษาอยู่

2.2 บทบาทผู้สอน

ช่วงที่หนึ่ง บทบาทผู้สอน ด้านวิชาการเป็นบทบาทของเจ้านายพระองค์หญิง เนื่องจากสตรีถูกจำกัดขอบเขตพื้นที่ให้อยู่ จึงต้องเรียนในพระบรมมหาราชวัง เจ้านายพระองค์หญิงได้รับความรู้ มีความเชี่ยวชาญแต่ละพระองค์ตามระเบียบแบบแผนการเรียนที่สืบทอดกันมาในพระบรมมหาราชวัง และถ่ายทอดวิชาความรู้แก่สตรีชั้นสูงรุ่นต่อๆมา วิธีที่สอนนอกจากวิชาที่ต้องอ่านจากตำราแล้ว ก็มีวิชาการเรือบหรือกิริยามรรยาทที่ใช้วิธีการสอนแบบฝึกปฏิบัติจริง ไปพร้อมบรรยาย บทบาทผู้สอน ด้านสังคมแสดงออกมาในรูปแบบของการแสดงฝีมือ สติปัญญา และความสามารถ และการแต่งกาย นำเป็นแบบอย่างจนกลายเป็นสมัยนิยม

ช่วงที่สอง บทบาทผู้สอน ด้านวิชาการ ในระหว่างที่เรียนอยู่ นิสิตหญิงที่เรียนเก่งมาก อาจารย์จะขอให้เป็นผู้ช่วยสอน บทบาทผู้สอนด้านวิชาการมีบทบาทเป็นที่ปรึกษาได้ทั้งเรื่องเรียนและปัญหาต่างๆ มีบทบาทสอนทั้งวิชาการและการอบรมกิจกรรมรียาทไปพร้อมกัน ใช้วิธีการสอนแบบเลคเชอร์ บอกให้จด และการค้นคว้าข้อมูลนอกสถานที่

บทบาทผู้สอน ด้านสังคม สตรีในการศึกษาระดับอุดมศึกษาไทยในช่วงนี้ยังไม่เด่นชัดนัก อาจเนื่องจากในระยะที่มหาวิทยาลัยเริ่มมีสตรีเข้าศึกษา ยังไม่มีอาจารย์ผู้หญิงหรือมีจำนวนอาจารย์ผู้ชายมากกว่า สตรียังไม่ได้รับโอกาสศึกษาในระดับสูงจนมีความสามารถมาสอนในระดับอุดมศึกษาได้ บทบาทผู้สอนด้านสังคมในระยะแรกทำกิจกรรมด้านสังคมโดยการเป็นผู้ดูแลผู้เรียนสตรี ในการช่วยเหลือสังคมภายนอก เพราะบทบาทผู้เรียนด้านการช่วยเหลือสังคมภายนอกของผู้เรียนสตรีก็ยังไม่เด่นชัดเช่นกัน

ช่วงที่สาม บทบาทผู้สอน ด้านวิชาการ สตรีมีบทบาทคือ ใช้วิธีการสอนบรรยายเป็นที่นิยมใช้กันมาก เนื่องจากตำราราคาแพงมีจำนวนน้อย หาอ่านได้ยาก ใช้การสอนแบบประชุมอภิปรายกลุ่มย่อย การทดลอง การสอนโดยใช้เครื่องมือต่างๆ ใช้วิธีการสอนหลายๆอย่างนำมาผสมผสานกัน ผู้สอนปฏิบัติการกิจของตนได้ครบถ้วนและตามวัตถุประสงค์ของการศึกษาระดับอุดมศึกษาได้แก่ สอน ทำวิจัย แต่งตำรา บริการวิชาการแก่สังคมและทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม บทบาทด้านสังคมมีการให้บริการวิชาการแก่สังคมโดยจัดสัมมนาหรือจัดการอบรมวิชาการแก่บุคคลภายนอก ไปเป็นวิทยากรภายนอกสถาบัน นำเสนอความรู้วิชาการทางสถานีวิทยุ เป็นต้น

ช่วงที่สี่ บทบาทผู้สอน ด้านวิชาการ สตรีมีสิทธิเท่าเทียมกับผู้ชายในบางสาขาวิชา การแบ่งแยกตามความแตกต่างระหว่างเพศเป็นสิ่งที่กำหนดบทบาทสตรี ปฏิบัติตามภารกิจของอาจารย์ และวัตถุประสงค์ของมหาวิทยาลัยอย่างครบถ้วน ได้แก่ ผลิตบัณฑิต ทำวิจัย บริการวิชาการแก่สังคม สถาบันการศึกษาเอกชนภาระงานมีจำนวนมาก การทำวิจัยและบริการวิชาการแก่สังคมไม่สามารถทำได้หรือทำได้ด้วยความยากลำบาก ผู้สอนเป็นปัจจัยสำคัญในการจัดการเรียนการสอนให้บรรลุวัตถุประสงค์ วิธีการเรียนการสอนเป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่มีผลต่อบทบาทการเรียนของนักศึกษา เนื่องจากนักศึกษาปฏิบัติตามผู้สอน วิธีแก้ปัญหาคือวิธีการประชุมกันในการวางแผนจัดการเรียนการสอน

บทบาทผู้สอน ด้านสังคม บทบาทผู้สอนด้านสังคมระหว่างผู้ชายกับสตรีไม่แตกต่างกัน สตรีมีบทบาทหนักสองเท่าคือ รับผิดชอบดูแลครอบครัวและรับผิดชอบงานที่ทำงาน บทบาททางสังคม ผู้หญิงไทยเก่งกว่าผู้ชาย แต่มักจะไม่แสดงออกเมื่ออยู่นอกบ้านหรือออกงานสังคม

2.3 บทบาทผู้บริหาร

ช่วงที่หนึ่ง บทบาทผู้บริหาร ด้านการบริหารจัดการ เป็นบทบาทของเจ้านายพระองค์หญิง ในพระบรมมหาราชวัง การบริหารจัดการ โดยมอบหมายหน้าที่ให้ผู้เรียน หรือผู้ที่อยู่ในปกครอง ปฏิบัติตาม รวมทั้งบริหารการเงิน และบริหารจัดการบุคคลด้วย

ช่วงที่สอง บทบาทผู้บริหาร ด้านการบริหารจัดการของสตรีในระยะพ.ศ.2470 ยังไม่มี ผู้บริหารสถาบันอุดมศึกษาเป็นสตรี ดังนั้นบทบาทด้านการบริหารจัดการจึงเป็นบทบาทของเจ้านาย ฝ่ายชาย ซึ่งเป็นบุคคลที่มีบทบาทสำคัญในการจัดสหศึกษาในระดับปริญญาตรีครั้งแรกในประเทศไทย โดยได้บริหารจัดการดูแลอย่างทั่วถึงเหมาะสมกับสภาพสังคมไทยสมัยนั้น เนื่องจากคนไทยยัง ยึดมั่นในขนบธรรมเนียมประเพณีโบราณ และยังไม่เห็นด้วยที่จะปล่อยให้บุตรสาวออกมาเรียนรวม กับผู้ชาย

ช่วงที่สาม บทบาทผู้บริหาร ด้านการบริหารจัดการ ได้แก่ การมอบหมายงาน กระจายงาน การประชุมวางแผนงาน การติดตาม ประเมินผล การยึดภารกิจหลักของสถาบันอุดมศึกษาเป็น วัตถุประสงค์ในการบริหารจัดการ อาจารย์หญิงและชายมีโอกาสเท่าเทียมกันในการขึ้นสู่ตำแหน่ง บริหารถ้ามีความพร้อมและความสามารถ

ช่วงที่สี่ บทบาทผู้บริหาร ด้านการบริหารจัดการ ปฏิบัติตามภารกิจหลักของ สถาบันอุดมศึกษา คือ ผลิตบัณฑิต ทำวิจัย บริการวิชาการแก่สังคมและทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม วิธีการบริหารจัดการ คือ การมอบหมายงาน การกระจายงาน การประชุมวางแผนงาน การติดตาม งานและการประเมินผล อาจารย์สตรีและชายมีโอกาสเท่าเทียมกันในการขึ้นสู่ตำแหน่งบริหาร ถ้ามี ความพร้อมและความสามารถ สตรีมีความสามารถเท่าเทียมกับผู้ชายขึ้นอยู่กับสาขาวิชาชีพ เหมือนกัน ในสังคมไทย ผู้บริหารส่วนใหญ่มักจะเป็นผู้ชาย มีจำนวนน้อยมากที่เป็นสตรี สตรีจะต้อง มีความสามารถมากจริงๆจึงจะแข่งขันกับผู้ชายได้

ตอนที่ 3 ตารางแสดงความสัมพันธ์ที่เชื่อมโยงระหว่างบริบทที่มีต่อบทบาทสตรีในการศึกษา ระดับอุดมศึกษาไทย กับบทบาทสตรีในการศึกษาระดับอุดมศึกษาไทย ดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 1 ตารางแสดงความสัมพันธ์ที่เชื่อมโยงระหว่างบริบทที่มีต่อบทบาทสตรีในการศึกษาระดับอุดมศึกษาไทย กับบทบาทสตรีในการศึกษาระดับอุดมศึกษาไทย

	บริบทที่มีต่อบทบาทสตรีในการศึกษาระดับอุดมศึกษา	บทบาทสตรีในการศึกษาระดับอุดมศึกษา	แนวคิดทางการอุดมศึกษาที่เกี่ยวข้องกับบทบาทสตรี	สรุปและวิเคราะห์
ช่วงที่หนึ่ง พ.ศ.2399 – พ.ศ.2440	บริบทด้านสังคม บทบาทของสตรีในสังคมไทยมีสิทธิน้อยกว่าผู้ชาย มีสิทธิอยู่ภายใต้การปกครองของผู้ชาย สตรีเป็นสมบัติของพ่อและสามี สตรีมีบทบาทเป็นเมียและแม่ สตรีมีบทบาททำงานบ้านและดูแลครอบครัว สตรีมีสิทธิออกนอกบ้านได้แต่ต้องมีผู้ดูแลติดตามใกล้ชิด สตรีสามัญชนมีบทบาทใช้แรงงานเป็นหลัก รัชกาลที่ 4 ทรงมอบสิทธิให้แก่สตรี โดยยกเลิกข้อกำหนดและกฎหมายต่างๆ ที่นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงบทบาทของสตรี สตรีไม่ต้องตกเป็นสมบัติของผู้ชาย	บทบาทด้านผู้เรียน สตรีชั้นสูงศึกษาในวัง สตรีสามัญชนไม่ได้รับสิทธิในการเล่าเรียน สตรีมีความสามารถด้านวรรณคดี ได้รับการยกย่องว่าทำได้เท่าผู้ชาย บทบาทด้านผู้สอน เจ้านายพระองค์หญิง มีบทบาทเป็นผู้สอน มีความรู้มากทุกพระองค์ สอนโดยใช้วิธีฝึกปฏิบัติจริง ผู้สอนมีบทบาททำเป็นแบบให้ผู้เรียนสังเกตและฝึกปฏิบัติตาม บทบาทด้านผู้บริหาร เจ้านายพระองค์หญิงมีบทบาทเป็นผู้บริหารจัดการ โดยบริหารจัดการนุศุลและการเงิน	การบริหารการอุดมศึกษา ควรพิจารณาแก้ไขกฎหมายหรือข้อกำหนดที่เกี่ยวข้องในการศึกษาระดับอุดมศึกษา เพื่อส่งเสริมให้สตรีในระดับอุดมศึกษามีบทบาทด้านผู้เรียน บทบาทด้านผู้สอน และบทบาทด้านผู้บริหารเพิ่มมากขึ้น	• สตรีสามัญชนไม่มีสิทธิเล่าเรียนหนังสือ เนื่องมาจากภายใต้กฎหมายตราสามดวง สตรีเป็นสมบัติของผู้ชาย สตรีชั้นสูงศึกษาอยู่ภายในวัง ถูกจำกัดพื้นที่ให้อยู่ ต่อมาเมื่อรัชกาลที่ 4 มอบสิทธิให้แก่สตรีโดยยกเลิกกฎหมายและข้อกำหนดต่างๆ สตรีจึงไม่ตกเป็นสมบัติของผู้ชายอีกต่อไป ดังนั้น การแก้ไขเปลี่ยนแปลงกฎหมายจึงมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงบทบาทของสตรีด้วย
ช่วงที่สอง พ.ศ.2441 – พ.ศ.2474	<ul style="list-style-type: none"> • ความเชื่อและค่านิยมในสังคมไทย ถือว่าผู้ชายเป็นผู้รับผิดชอบด้านเศรษฐกิจของครอบครัว ผู้ชายจำเป็นต้องมีความรู้มากกว่าผู้หญิง ผู้หญิงไม่จำเป็นต้องเรียนเพราะต้องมีบทบาทรับผิดชอบงานบ้านและดูแลครอบครัว • รัชกาลที่ 5 ทรงเลิกทาส ทำให้ราษฎรทุกชนชั้นมีสิทธิเท่าเทียมกันหมด มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงบทบาทและสิทธิของสตรีในสังคม • รัชกาลที่ 6 จัดให้มีการศึกษาภาคบังคับ มีการจัดตั้งมหาวิทยาลัย สตรีมีสิทธิที่จะได้รับการศึกษามากขึ้น และมีสิทธิได้เข้ารับราชการในเวลาต่อมา 	บทบาทด้านผู้เรียน สตรีสามัญชนได้รับสิทธิเข้าเรียนระดับอุดมศึกษา เรียนร่วมกับผู้ชายเป็นครั้งแรก แนวความคิดและค่านิยมเรื่องการแบ่งแยกเพศในสังคมไทยส่งผลต่อการแสดงบทบาททุกด้านของสตรี บทบาทด้านผู้สอน สตรีสามัญชนมีบทบาทให้คำปรึกษาเรื่องการเรียนและปัญหาทั่วไป มีบทบาทสอนวิชาการและกิริยามรรยาท บทบาทด้านผู้บริหาร ในระยะแรกของการจัดตั้งมหาวิทยาลัย บทบาทด้านผู้บริหารเป็นผู้บริหารชาย ในยุคต่อมาจึงมีผู้บริหารสตรี	<ul style="list-style-type: none"> • การจัดการศึกษาระดับอุดมศึกษา ควรจัดหลักสูตรเพิ่มขึ้นให้หลากหลาย เพื่อสนับสนุนความต้องการการเข้าศึกษาต่อของสตรี 	<ul style="list-style-type: none"> • จากการศึกษาภาคบังคับ สตรีสามัญชนได้รับสิทธิไม่ต้องตกเป็นสมบัติของผู้ชายอีกต่อไป ไม่ถูกนำไปขายหรือนำไปจำนำ • การศึกษาภาคบังคับ สตรีสามัญชนได้รับสิทธิในการศึกษาเล่าเรียนตั้งแต่ระดับประถมศึกษาถึงระดับอุดมศึกษา • สตรีสามัญชนได้รับการศึกษามากขึ้น และมีสิทธิได้เข้ารับราชการในเวลาต่อมา • รัฐควรสนับสนุนความต้องการการเข้าศึกษาต่อของสตรี โดยการทำให้หลักสูตรหลากหลายเพิ่มความความต้องการของผู้เรียน
ช่วงที่สาม พ.ศ.2475 – พ.ศ.2517	<ul style="list-style-type: none"> • รัฐธรรมนูญ พ.ศ.2475 กำหนดว่าหญิงและชายมีสิทธิเท่าเทียมกันทั้งการเมือง เศรษฐกิจ การศึกษาและอาชีพ • รัฐธรรมนูญ พ.ศ.2517 ได้มีการแก้ไขกฎหมายที่ให้โอกาสสตรีในการเข้ารับราชการ • 14 ตุลาคม 2516 มีการเรียกร้องรัฐธรรมนูญและเรียกร้องให้ปฏิรูปการศึกษา 	บทบาทด้านผู้เรียน สตรีมีบทบาทเรียนตามหลักสูตรที่กำหนด สตรีมีบทบาททำกิจกรรมตามที่ผู้สอนกำหนด ไม่มีการแสดงความคิดเห็นที่แตกต่างจากผู้สอน บทบาทด้านผู้สอน สตรีมีบทบาทสอน ด้านกิจกรรมนันทนาการ สตรีทำกิจกรรมที่แสดงออกทางอารมณ์และปัญหา แสดงออกถึงความรับผิดชอบ บทบาทด้านผู้บริหาร สตรีมีบทบาทสอน ทักษะ แต่งตำรา บริการชุมชน และทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม อบรมจริยธรรม สอดแทรกในทุกวิชาที่สอน บทบาทด้านผู้บริหาร สตรีมีบทบาทการบริหารจัดการ โดยการมอบหมายงาน กระจายงาน ประชุมวางแผน ติดตามงาน และประเมินผลงาน	การจัดการศึกษาระดับอุดมศึกษา ควรจัดหลักสูตรและกระบวนการเรียนรู้ เน้นพัฒนาความเป็นคน โดยการฝึกทักษะการคิด การจัดการเรียนการสอนจากประสบการณ์จริง เพื่อให้ผู้เรียนที่เป็นสตรีคิดเป็นปฏิบัติได้	<ul style="list-style-type: none"> • รัฐธรรมนูญกำหนดให้หญิงและชายมีความเท่าเทียมกันด้านต่างๆรวมทั้งการศึกษาและอาชีพ เท่ากับเพิ่มสิทธิให้สตรีมีบทบาทด้านการเข้าเรียนมากขึ้น • รัฐธรรมนูญ 2517 มีการแก้ไขกฎหมายที่ให้โอกาสสตรีในการเข้ารับราชการ เป็นการเพิ่มสิทธิให้สตรีได้มีโอกาสทำงานในระบบราชการมากขึ้น • กิจกรรมนันทนาการ สตรีเปลี่ยนแปลงบทบาทจากทำกิจกรรมประเภทบันเทิงและกีฬา มาเป็นกิจกรรมประเภทการแสดงออกทางอารมณ์และปัญหา แสดงออกถึงความรับผิดชอบ
ช่วงที่สี่ พ.ศ.2518 – พ.ศ.2549	<ul style="list-style-type: none"> • การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากร ประชากรสูงอายุเพิ่มมากขึ้น ส่งผลให้สตรีจำนวนมากต้องรับผิดชอบงานภายนอกบ้าน ภายในบ้าน และดูแลผู้สูงอายุและเด็ก สตรีมีบทบาทเป็นหัวหน้าครอบครัวเพียงลำพังมีจำนวนมากขึ้น • สตรีจบการศึกษาระดับปริญญาแล้วต้องออกมาทำงานช่วยเหลือหารายได้ให้ครอบครัว เมื่อต้องการศึกษาต่อก็สมัครเข้าเรียน ในศึกษานอกโรงเรียน 	บทบาทด้านผู้เรียน สตรีแสดงบทบาทด้านการเรียน ได้ชัดเจนกว่าชาย มีความรับผิดชอบมากกว่าชาย ความแตกต่างระหว่างเพศเป็นตัวกำหนดการเลือกเรียนสาขาอาชีพและการเลือกประเภทของกิจกรรมที่ทำด้วย บทบาทด้านผู้สอน สตรีมีบทบาทผู้สอน ปฏิบัติตามภารกิจของอาจารย์ สตรีมีบทบาทในการรับผิดชอบงานบ้านและรับผิดชอบที่ทำงาน บทบาทด้านผู้บริหารจัดการ สตรีมีบทบาทการบริหารจัดการ คือ การมอบหมายงาน การกระจายงาน การประชุมวางแผน การติดตามงาน และการประเมินผลงาน	การจัดการศึกษาระดับอุดมศึกษา ควรจะต้องเป็นการจัดการศึกษาตลอดชีวิต ให้การศึกษาแก่กลุ่มคนในสังคม ให้สังคมมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา และมีการพัฒนาองค์ความรู้อย่างต่อเนื่อง เพื่อให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของโลกและกระแสของโลกด้วย	<ul style="list-style-type: none"> • การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากรและโครงสร้างของครอบครัว ทำให้สตรีมีบทบาทหนักขึ้นสามเท่าคือมีบทบาทเป็นหัวหน้าครอบครัว และการหาเงินมาเลี้ยงครอบครัว และการดูแลผู้สูงอายุและเด็ก • สตรีจึงมีเวลาพักผ่อนน้อยลง ต้องอยู่ในภาวะเครียดกับความพยายามทำงานหารายได้เลี้ยงครอบครัว พยายามทำงานในครัวเรือน ดูแลผู้สูงอายุและเด็กในเวลาที่มียุ่อย่างจำกัดในแต่ละวัน ดังนั้น การจัดการศึกษาควรเป็นการศึกษาตลอดชีวิตและชุมชนควรมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาด้วย

อภิปรายผลการวิจัย

บทบาทผู้เรียน

ช่วงที่หนึ่ง ระบบการศึกษาของคนไทยยังไม่จัดเป็นระบบ ผู้ชายศึกษาเล่าเรียนในวัด ผู้สอนคือพระภิกษุสงฆ์ สตรีสามัญชนทั่วไปได้รับการศึกษาอบรมที่บ้าน สตรีชั้นสูงได้รับการศึกษาในพระบรมมหาราชวังอย่างมีระเบียบแบบแผน ค่านิยมในสังคมไทย สตรีมีบทบาทและสถานภาพด้อยกว่าผู้ชาย ผู้หญิงถือเป็นสมบัติของผู้ชาย สตรีสามัญชนทั่วไปจึงไม่ได้รับการศึกษา เนื่องจากบทบาทหน้าที่ คือ ทำหน้าที่ปรนนิบัติสามีและดูแลคนในครอบครัว ผู้ชายมีหน้าที่ศึกษาเล่าเรียนเพราะเป็นหัวหน้าครอบครัว สตรียังไม่ได้รับการยอมรับในสังคมถึงแม้ว่าจะมีความสามารถก็ตาม ก็ได้รับการยกย่องเพียงแค่ว่า “รงนาได้ดีเท่ากวีชาย” ไม่ได้ยกย่องว่าเก่งกว่าหรือดีกว่าชาย บทบาทผู้เรียนด้านการเรียนถึงแม้จะมีความสามารถเพียงใดสังคมไทยก็ยังไม่ยอมรับความสามารถของสตรี

การออกสู่สังคมภายนอก สตรีในสมัยนั้นถูกจำกัดขอบเขตพื้นที่ให้อยู่ ไม่มีอิสระในการออกไปสมาคมกับใคร นอกจากจะไปทำบุญที่วัดในวันสำคัญทางศาสนา แต่ต้องมีผู้ดูแลติดตามไม่ให้คลาดสายตาตลอดเวลา บทบาทผู้เรียนด้านกิจกรรมนิตินักศึกษาและกิจกรรมการช่วยเหลือสังคมภายนอก เป็นการติดตามไปกับผู้สอนเพื่อเข้าสมาคม

ช่วงที่สอง บทบาทด้านการเรียนของสตรีในช่วงนี้ เป็นช่วงที่สตรีเข้าสู่การศึกษาระดับอุดมศึกษาที่เป็นสหศึกษาเป็นครั้งแรก เริ่มปรับตัวจากประเพณีเก่าที่มีการแบ่งแยกเพศชายหญิง ไม่ให้มีการคบหาสมาคมกันสองต่อสอง สตรีจึงรู้สึกแปลกแยก ไม่ได้รับอิสระในการปฏิบัติตัวเพราะต้องอยู่ในสายตาของผู้ใหญ่ตลอด การทำกิจกรรมภายนอกบ้านจึงต้องขออนุญาต และไม่อนุญาตให้ไปค้างคืนนอกบ้าน ผลการเรียนระดับยอดเยี่ยมของสตรีเป็นที่ยอมรับในสังคม บทบาทด้านกิจกรรมนิตินักศึกษาแย่งแบ่งแยกประเภทตามเพศ อย่างเช่นกิจกรรมกีฬาเป็นกิจกรรมของนิตินักศึกษาชาย นิตินักศึกษาหญิงจะเล่นกีฬาที่ต้องแอบเล่น เพราะทัศนคติการแบ่งแยกเพศยังมีอยู่ในสังคมไทย บทบาทด้านการช่วยเหลือสังคม สตรีจึงปฏิบัติได้แค่ร่วมชมร่วมเชียร์กีฬาฟุตบอลเพื่อเก็บเงินบำรุงการกุศล บทบาทด้านนี้จึงไม่ค่อยเด่นชัดนัก ซึ่งสอดคล้องกับนิศา ชูโต และคนอื่นๆ (2538: 45) พบว่า การถ่ายทอดและปลูกฝังค่านิยมเป็นเรื่องปกติ ได้ดอกร้างถึงภาพลักษณ์ของสตรีว่าอ่อนแอ ตัดสินใจไม่เก่ง ไม่มีความเป็นผู้นำ ไม่มีความสามารถด้านคณิตศาสตร์ หน้าที่หลักที่ผู้หญิงทำได้ คือ เป็นเมียและแม่บ้านเท่านั้นซึ่งเป็นอคติที่กล่าวปิดกั้นโอกาส ความคิด ความใฝ่ฝันในการพัฒนาศักยภาพของทรัพยากรมนุษย์ผู้หญิง สอดคล้องกับลอร์เบอร์ ฟาร์เรล (Lorber and Farrell, 1991) กล่าวไว้ว่า เพศเป็นการบอกความเป็นชายหรือหญิง ตามลักษณะทางชีวิตที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติ ไม่สามารถเปลี่ยนแปลงได้ บุคคลที่เกิดมา มีเพศเป็นชายหรือหญิงมีหน้าที่ในการให้กำเนิด มีบุคลิกภาพที่แตกต่างกัน และทุกคนที่เกิดมาได้ถูกสร้างขึ้นมาอย่างเหมาะสมตามธรรมชาติ

ช่วงที่สาม บทบาทด้านเรียนของสตรีเท่าเทียมกับชาย ได้รับการยกย่องในด้านสติปัญญา มากขึ้น สอดคล้องกับสุนีย์ คล้ายนิล (2545: 5) พบว่า ในประเทศไทย นักเรียนทั้งสองเพศมี ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนเท่าเทียมกัน และในหลายกรณีนักเรียนหญิงมีผลสัมฤทธิ์สูงกว่า ใน ต่างประเทศพบว่าเป็นเรื่องปกติที่ผู้หญิงจะต้องมีผลสัมฤทธิ์ทางวิทยาศาสตร์ต่ำกว่าชาย

บทบาทด้านกิจกรรมนิตินักศึกษา เน้นกีฬาและบันเทิงเป็นหลัก ต่อมา ด้วยสหรัฐอเมริกา กลายเป็นประเทศมหาอำนาจและเป็นผู้นำในค่ายทุนนิยม จึงวางแผนระยะยาวเพื่อสร้างความมั่นคง ให้กับระบบทุนนิยม ไทยจึงตกเป็นเป้าที่สำคัญของอเมริกาซึ่งเข้ามาแทรกแซงทางอุดมการณ์และ วิชาการ ทำให้ไทยเสียดุลย์การค้าและเกิดความขัดแย้งกับกลุ่มปัญญาชน นิตินักศึกษาจึงเดินขบวน ต่อต้านจนนำไปสู่เหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 โดยมีนิตินักศึกษาสตรีเป็นผู้นำการเดินขบวนร่วมอยู่ ด้วย ซึ่งสอดคล้องกับไพฑูรย์ สีนลารัตน์ (2530) พบว่า นักศึกษามีคุณค่าในส่วนรวมอยู่สูง และยัง สนใจในกิจกรรมทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมสูง แต่ยังไม่มียุทธศาสตร์และบรรยากาศที่ ให้ แสดงออกเท่าที่นั้น จะเห็นได้ว่า นิตินักศึกษาในช่วงระหว่างปี พ.ศ.2516 นี้ มีความพร้อมที่จะ แสดงออกรวมทั้งเป็นประโยชน์ต่อส่วนรวมด้วย

บทบาทด้านการช่วยเหลือสังคมภายนอก สตรีมักทำหน้าที่รองผู้อำนวยการค่าย ทำหน้าที่ คู่มือรับฝึคชอบสวัสดิการชาวค่ายและทำหน้าที่ประชาสัมพันธ์ สอดคล้องกับไพฑูรย์ สีนลารัตน์ (2530) พบว่า นิตินักศึกษามีคะแนนเฉลี่ยลักษณะการใช้ชีวิตกลุ่มบำเพ็ญประโยชน์สูงกว่านิตินักชายและ แตกต่างกับนิตินักชายอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ 0.5

ช่วงที่สี่ บทบาทด้านการเรียน สตรีจะแสดงบทบาทผู้เรียนด้านการเรียนได้ชัดเจนกว่าชาย มีความรับผิดชอบสูงกว่า มีความสนใจและตั้งใจเรียนมากกว่า ความแตกต่างระหว่างเพศเป็นตัว กำหนดการเลือกเรียนสาขาอาชีพ สอดคล้องกับไพฑูรย์ สีนลารัตน์ (2530) พบว่า โดยทั่วไปหญิงจะ เรียนหนังสือได้ดีกว่าชาย แม้ในการสอบเข้ามหาวิทยาลัย หญิงก็สอบเข้าได้มากกว่า หญิงมีลักษณะ สนใจทางวิชาการและบำเพ็ญประโยชน์มากกว่าชายอย่างมีนัยสำคัญ สอดคล้องกับที่คณะกรรมการ ส่งเสริมและประสานงานสตรีแห่งชาติ (2537) พบว่า ในการศึกษาระดับอุดมศึกษามีสภาพปัญหาคือ สตรีเลือกเรียนสาขาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีค่อนข้างน้อย และในทางปฏิบัติยังมีการจำกัดสิทธิ ในการเข้าศึกษาของสตรีบางสาขาด้วย

บทบาทด้านกิจกรรมนิตินักศึกษา สตรีมีบทบาทเข้าร่วมกิจกรรมค่อนข้างน้อย เนื่องจาก เวลาเรียนไม่อำนวย และบริบทในสังคมเปลี่ยนแปลง

บทบาทการช่วยเหลือสังคมภายนอก เป็นกิจกรรมการออกค่ายอาสาพัฒนาชนบท โครงการ ช่วยเหลือผู้ด้อยโอกาสทางสังคม จะจัดกิจกรรมตามความถนัดของสาขาที่สตรีกำลังศึกษาอยู่ สอดคล้องกับไพฑูรย์ สีนลารัตน์ (2530) พบว่า ผู้เรียนจากพื้นฐานต่างอาชีพกันต่างสาขาวิชากัน

การศึกษาอบรมย่อมแตกต่างกันออกไป ความถนัดแตกต่างกันเมื่อจบออกไปย่อมมีทักษะและความเชื่อที่แตกต่างกัน

บทบาทผู้สอน

บทบาทผู้สอนด้านวิชาการ ใช้วิธีการสอนแบบฝึกปฏิบัติจริงพร้อมบอกให้ทำ บทบาทด้านสังคม มักแสดงออกมาในรูปแบบของการแสดงฝีมือ สติปัญญา และความสามารถ และการแต่งกาย นำเป็นแบบอย่างจนกลายเป็นสมัยนิยม เนื่องจากพระบรมมหาราชวังเป็นชุมชนที่มีคนอยู่หนาแน่น นับเป็นชุมชนหนึ่ง ฝายในเป็นบทบาทของเจ้านายฝายหญิงดูแลปกครองความเป็นอยู่ของฝายใน มีแต่สตรีชั้นสูง สตรีชั้นกลาง และสตรีชั้นต่ำ ดังนั้นการแสดงออกด้านนี้จึงเป็นในรูปแบบของการแสดงฝีมือ สติปัญญา และความสามารถ และการแต่งกายนำเป็นแบบอย่าง เพราะเป็นสถานที่ประกวดประชันฝีมือ สติปัญญา ความสามารถ และความสวยงาม

ช่วงที่สอง บทบาทผู้สอนด้านวิชาการ ในช่วงระยะเวลานี้(พ.ศ.2470 – พ.ศ.2474)ยังมีแต่อาจารย์ผู้ชายในระยะแรกเปิดจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และเช่นเดียวกับที่บทบาทผู้สอนด้านสังคมก็เป็นบทบาทของอาจารย์ผู้ชายเช่นกัน อาจจะเป็นเนื่องจาก ในช่วงที่หนึ่ง สตรีไทยยังไม่ได้รับการศึกษาในระดับที่สูง จึงขาดแคลนอาจารย์ผู้สอนที่เป็นสตรี แต่ในเวลาต่อมาเมื่อเปิดสถาบันอุดมศึกษาได้ระยะหนึ่ง และมีสตรีจบการศึกษามากขึ้นจึงมีอาจารย์สตรี

ช่วงที่สาม บทบาทผู้สอน ด้านวิชาการ ปฏิบัติตามภารกิจของสถาบันอุดมศึกษาใช้วิธีการสอนหลากหลายผสมผสานกันรวมทั้งการทดลอง การฝึกปฏิบัติจริงสอดคล้องกับไพฑูรย์ สนิลรัตน์ (2542) ที่กล่าวถึงการเรียนการสอนไว้ว่าการ ฝึกปฏิบัติงานเป็นการผสมผสานทฤษฎีและการปฏิบัติเข้าด้วยกันอย่างแท้จริง ดังนั้นการสอนจึงเน้นผู้สอน ครูคนใดมีความชำนาญด้านใดก็สอนด้านนั้น

ช่วงที่สี่ บทบาทผู้สอน ด้านวิชาการ สตรีมีโอกาสเท่าเทียมกับชาย ในบางสาขาวิชาชีพ แบ่งแยกความแตกต่างทางเพศ สอดคล้องกับนิศา ชูโตและคนอื่นๆ (2538) พบว่า ค่านิยมเกี่ยวกับชายหญิงในกำลังแรงงาน เพศชายมีหลากหลายอาชีพ ได้แก่ อาชีพครู ข้าราชการ ทหาร ตำรวจ แพทย์ เกษตรกร ฯลฯ ส่วนอาชีพของเพศหญิงมีน้อยกว่าเพศชายมาก และเป็นอาชีพที่มีความสูงได้แก่ ครู พยาบาล แม่ค้า ศิลปิน และนักแสดง สอดคล้องกับภัตสร ลิมานนท์ (2542) พบว่า บทบาททางเพศเป็นบทบาทที่สังคมกำหนดในแต่ละสังคมและกลุ่มคนมีความแตกต่างกันไป สามารถเปลี่ยนแปลงได้ด้วยสังคมและวัฒนธรรมนั้นเห็นว่าเหมาะสมกับเพศใด และถูกคาดหวังจากสังคมต่างกัน ไป ที่สำคัญบทบาททางเพศที่สังคมกำหนด ได้ส่งผลกระทบต่ออย่างมากต่อบทบาทและสิทธิของชายหญิงในสังคมนั้นๆ

บทบาทผู้บริหาร

ช่วงที่หนึ่ง บทบาทผู้บริหารด้านการบริหารจัดการเป็นบทบาทของเจ้านายพระองค์หญิงที่อยู่ฝ่ายในเป็นผู้บริหารจัดการ

ช่วงที่สอง เริ่มสถาปนาจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยเป็นสถาบันอุดมศึกษาแห่งแรกของประเทศไทย ในช่วงพ.ศ.2470 – พ.ศ.2474 บทบาทผู้บริหารด้านการบริหารจัดการเป็นบทบาทของเจ้านายฝ่ายชาย ยังไม่มีผู้บริหารเป็นสตรี

ช่วงที่สาม บทบาทผู้บริหารด้านการบริหารจัดการ ได้แก่ การมอบหมายงาน การกระจายงาน การวางแผน การติดตาม การประเมินผล โดยยึดตามภารกิจหลักของสถาบัน อาจารย์สตรีและอาจารย์ชายมีโอกาสเท่าเทียมกันในการขึ้นสู่ตำแหน่งบริหาร ถ้ามีความพร้อมและความสามารถ

ช่วงที่สี่ บทบาทผู้บริหารด้านการบริหารจัดการปฏิบัติครบถ้วนตามภารกิจหลักของสถาบันอุดมศึกษา หญิงและชายมีโอกาสเท่าเทียมกันในการขึ้นสู่ตำแหน่งบริหาร แต่ความสามารถขึ้นอยู่กับสาขาวิชาชีพเหมือนกัน สตรีต้องมีความสามารถมากจริงๆจึงจะแข่งขันกับผู้ชายได้ สอดคล้องกับรายงานประจำปีขององค์การยูเนสโก พบว่าในภูมิภาคเอเชียแปซิฟิกรวมทั้งประเทศไทย มีช่องว่างทางการศึกษาด้านวิทยาศาสตร์เทคโนโลยีระหว่างชายและหญิงอยู่มาก เป็นผลมาจากค่านิยมที่ว่าวิชาวิศวกรรมศาสตร์ สถาปัตยกรรมศาสตร์และผังเมืองเป็นวิชาของผู้ชาย ถ้าผู้หญิงเรียนจะหางานได้ยาก และไม่มีความก้าวหน้าในอาชีพ รวมทั้งความเชื่อดั้งเดิมที่ว่าสภาพร่างกายของผู้หญิงไม่เหมาะสมกับอาชีพบางอย่าง (UNESCO, 1995, 1997) ดังนั้น โอกาสขึ้นสู่ตำแหน่งผู้บริหารของสตรีในบางสาขาจึงขึ้นอยู่กับสาขาอาชีพ ดังกล่าวมาแล้วข้างต้น

ข้อเสนอแนะ

1. สถาบันอุดมศึกษาควรนำผลวิจัยในเรื่องวิวัฒนาการของบทบาทสตรีในการศึกษาระดับอุดมศึกษาไทยไปใช้เป็นแนวทางในการเปิดสอนวิชาหมวดการศึกษาทั่วไป เพื่อปรับเปลี่ยนทัศนคติ ค่านิยม เกี่ยวกับบทบาทชายหญิงในสังคมไทยและเพื่อเป็นการเตรียมผู้ชายในการเปิดใจรับบทบาทสตรีที่จะเปลี่ยนไปในอนาคตด้วย

2. สถาบันอุดมศึกษาควรนำผลการวิจัยในเรื่องวิวัฒนาการของบทบาทสตรีในการศึกษาระดับอุดมศึกษาไทย ไปใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาหลักสูตรการปรับปรุงคุณภาพการเรียนการสอน การเตรียมผู้สอน การเตรียมผู้เรียนและการเตรียมผู้บริหารเพื่อให้สอดคล้องกับบทบาทสตรีที่เปลี่ยนแปลงไป

3. สำนักงานคณะกรรมการอุดมศึกษาควรนำผลการวิจัยในเรื่องวิวัฒนาการของบทบาทสตรีในการศึกษาระดับอุดมศึกษาไทยไปใช้เป็นแนวทางในการจัดการศึกษาระดับอุดมศึกษาตลอด

ชีวิต โดยให้สังคมมีส่วนร่วมในการจัดหลักสูตรและพัฒนาเนื้อหาสาระอย่างต่อเนื่อง และให้เหมาะสมกับความต้องการของผู้เรียนและสังคม โดยจัดการศึกษาระดับอุดมศึกษาแก่คนในสังคมทุกกลุ่ม โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกลุ่มสตรี

4. จากข้อค้นพบเกี่ยวกับบทบาทของสตรีที่ต้องรับผิดชอบดูแลบุคคลในครอบครัว สำนักงานคณะกรรมการอุดมศึกษาจึงควรนำผลการวิจัยไปใช้เป็นแนวทางในการจัดหลักสูตรและกระบวนการเรียนรู้โดยยึดผู้เรียนเป็นสำคัญ เน้นบูรณาการความรู้ต่างๆเข้าด้วยกันเพื่อพัฒนาคุณค่าความเป็นมนุษย์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งคุณภาพชีวิตของสตรี เมื่อสตรีมีคุณภาพชีวิตที่ดีย่อมส่งผลถึงคุณภาพชีวิตของบุคคลในครอบครัวด้วย

5. จากข้อค้นพบเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงกฎหมายส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงบทบาทสตรีและสิทธิของสตรี ดังนั้นในการเปลี่ยนแปลงกฎหมายต่างๆที่เกี่ยวกับการศึกษา ควรคำนึงถึงกฎหมายการศึกษาในระดับอุดมศึกษาและควรจัดให้มีคณะกรรมการสตรีอุดมศึกษาเข้ามีส่วนร่วมในการเปลี่ยนแปลงกฎหมายนั้นๆด้วย

ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัย

1. จากการศึกษาวิจัยเรื่องวิวัฒนาการของบทบาทสตรีในการจัดการศึกษาระดับอุดมศึกษาไทย ทำให้พบว่าแหล่งข้อมูลบางประเด็นยังขาดความสมบูรณ์ จึงควรทำการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับบทบาทสตรีในการศึกษาระดับอุดมศึกษาไทย โดยการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกกับผู้ที่เกี่ยวข้องในทุกระดับชั้นและทุกภาคส่วนของประเทศไทย จะทำให้ได้ภาพที่ถูกต้องและสมบูรณ์ยิ่งขึ้น ทำให้ทราบถึงบทบาทสตรีในการศึกษาระดับอุดมศึกษาไทยที่เปลี่ยนแปลงไป เพื่อนำข้อมูลไปใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาการศึกษาระดับอุดมศึกษาไทยที่เหมาะสมกับสตรีต่อไป

2. จากการศึกษาวิจัยเรื่องวิวัฒนาการของบทบาทสตรีในการจัดการศึกษาระดับอุดมศึกษาไทย ทำให้พบว่ามีงานวิจัยเกี่ยวกับสตรีและการศึกษาไทยที่มีคุณค่าจำนวนมาก ดังนั้นการรวบรวมผลงานวิจัยและการสังเคราะห์ข้อค้นพบเป็นหมวดหมู่จึงเป็นประเด็นที่น่าสนใจสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป เนื่องจากอาจใช้เป็นฐานข้อมูลในการกำหนดทิศทางและเป้าหมายของการพัฒนาสตรีและการศึกษาได้